

SZÁMADÓ ERNŐ

RÉGI ÉRMELLÉKI HALÁSZAT

„Az Ér nagy, álmos, furesa árok,
Pocsolyás víz, sás, káka lakják...”

Ady Endre

Érmellék, nagyhajdanában Hómosó völgye az utóbbi esztendőig a halászok, csikászok, pákászok, nádaratók, sulyomszedők, vadászok, darvászok, madarászok paradicsoma volt. A roppant kiterjedésű nádasok, mocsarak, morotvák, láperdők, dágványok, tavak, erek: a természet terített asztala eleve meghatározta az itt lakók életfeltételeit, életformáját, foglalkozását. Jobbára csak az ún. élőszigeteken folyt a mezei gazdálkodás, de sokkal inkább a lápvilágból kiemelkedő lankás partokon és domboldalakon a szőlőművelés. A szigetvilágban a legeltető állattenyésztés is jelentős volt, de a Hómosó völgye, illetve az Érmellék főképpen halászatáról és boráról lett messze földön híres.

Az éri dombok között ún. *pincevölgyek* húzódnak hosszú sorokban, mondhatni valóságos borpince-utcák, amelyekben egyik borpince a másikat éri. Ezekben a pincékben tartják, érlelik Érmellék borait, a bakatort, a ringatót és a többi zamatos nedűt. És hát az ide eltarisznyázott és az itt elkészített halpaprikás elfogyasztása után — „a hal úszni szeret”, tartja az érmelléki ember — hajnalokig tartó *pinceszerek* nótás vigalma zengett, amelyek — mint az öregek mesélik — a „régestelen, nagyfülű üdőkben” a láperdők rengetegéből még a betyárokat is odacsalogatták, akik félrevágták darutollas, árvalányhajas kalapjukat, összeverték sarkantyús csizmáikat s táncoltak, daloltak a vidám vendéglátókkal kivilágos kivirradtig. Nótájuk még Hímeshátszigetre is kihallott:

Kilökték a varjút a szemétre,
Nem loptam én világéletembe,
Ha loptam is, nagygazdáét loptam,
A szegényét sohase bántottam ...

Pengett a citera, zengett a hegedű, szólt, szállott a dal:

Keserűi dobogós híd alatt
Három kislány rozmaringot arat,
Én vagyok a rozmaringszál kévekötője,
Szőke kislány igaz szeretője...

Híres halász volt valamikor Szentmiklós József — nyugodjék —, akit Érmelléken mindenki csak Kiskuci néven ismert. Még nyolcvan-esztendős korában is jó egészséggel kortyolgatta Érmellék borát. Egyébként híres nótafa, mesefa is volt, sokat tudott a hajdanvaló

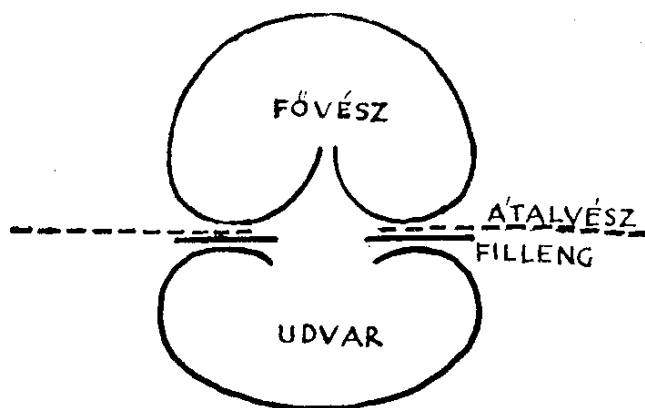
időkről, no meg hát ismerte Dobos Gábort, a híres érmelléki be-
tyárt is meg a többi cimborát. Járatos volt ő az érmelléki láperdők
mérhetetlen rengetegében...

*

Érmelléken a halászat több módját ismerték: így a *vésszel*, a *bo-
rogatóval* és *hurcával* való halászatot, a csónakos és gázló *húzóháló*s
halászatot s végül még meg kell említenünk a minden télen szokásos
lékvágó halászatot.

A vésszel való halászat nyáron, télen egyaránt szokásos volt.

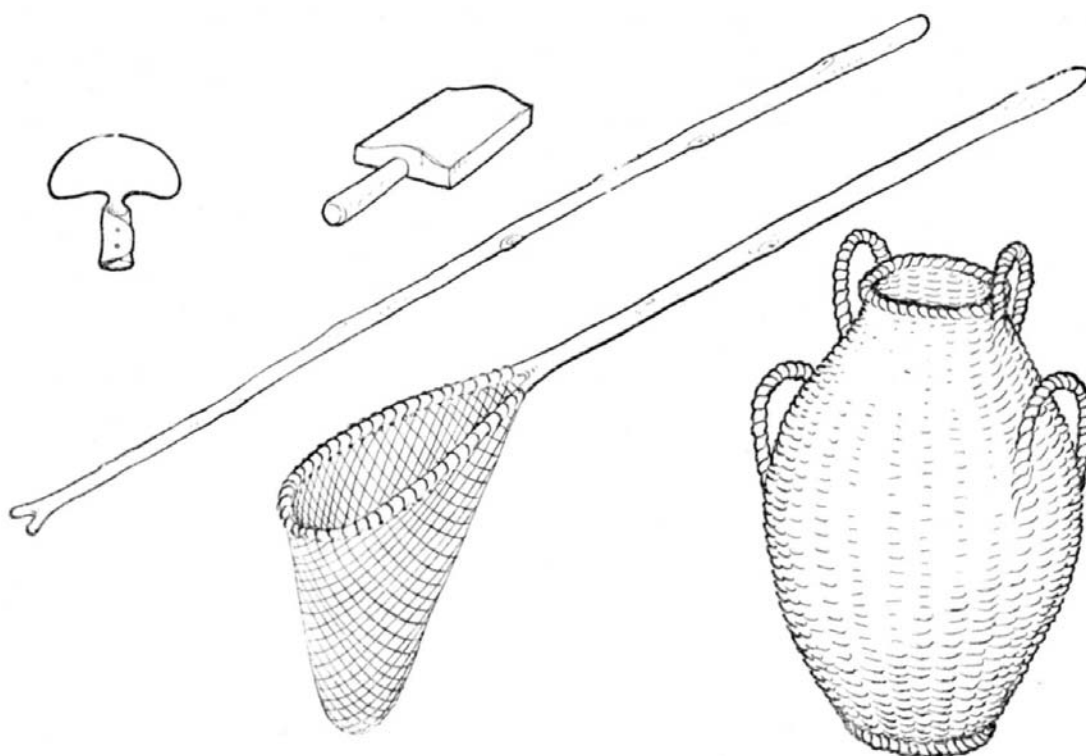
— Na koma, jöjjön lészakötni! — hívogatták egymást a halászok
úgy télnek idején. A *lészakötés* ugyanis téli munka volt. A halászbokor
tagjai összegyűltek egy boglyakemencével jól befűtött, mestergeren-
dás szobában. Szükség szerint négy-öt gyalogszéket egymás mellé rak-
tak szép sorjában és minden székre egy-egy lészakötő halász ült. A
legszeleső halász a mellette levő kettőbe hajtott nádszálak kévájából
felvette az első két szálat és végigfektette, mind a négyük-ötük ölébe
húzva. A halászok kezében készen állt a széjjelhasogatott, azaz *cik-
kél*t gyékény. A két első nádszalat jó erősen egymáshoz *görcsölték*,
és így elindult a szálak egymáshoz kötése. A *négyszékes lésza* négy
helyen, az *ötszékes lésza* öt helyen erősítette, szötte egybe a nád-
kerítést, amelynek hosszát a vizek szélességéhez mérték. A nádkerí-
tés, az *átalvész*, a java nádból készült, magához a *fűvészhez* (vészfej),
a tulajdonképpeni hal-útvesztőhöz pedig a leghosszabb, legerősebb,

1. Halvész

egyenes, hibátlan szálakat válogatták ki. A lésza a víz magasságához
volt viszonyítva (kettő-négy-öt méter, amilyen mély vízre készült),
a vészfej pedig ennél rendszerint 30—40 cm-rel volt magasabb. A vész-
fej pontosan 120 összehajtott nádszálból állott. Az udvarhoz 80 szálat,
a *fillenghez* meg 50 kettőbe hajtott nádszalat használtak. A lészakö-
tés minden csínját-bínját, méreteit nemzedékről nemzedékre „örököl-
ték”.

Az elkészült nádkerítéseket, lészakotásokat hengerekbe göngyölítették
és így vitték a vízre. A csónakra szállt halászok a kiszemelt vonalon
a víz fenekét *viszirtóval* (vészirtó) megtisztították a nádtorsoktól,
vizinövényektől és aztán következett az átalvész és a vészfejek leál-

2. Vízirtó vas, pusak, csák, merettyű és haltartó kas

lítása. A lészákat, vészfejeket a kettőbe hajtott végénél fogva csónakból *pusakkal* (sulykolófával) verték le, félkézbaltával cövekelt jó erős karók közé kifeszítve. Tehát a láptavat, eret átreesztették a jó erős nádkerítéssel, amelyet úgy 10—12 méternyire meg-megszakítottak a halútvesztők, illetve vészek. A vészeket aztán leppentyűkkel (nádlészával) fedték be s tetejére még súlyt is löktek, hogy a ficánkoló halak fel ne üthessék és hogy a víziragadozók, halászmadarak hozzá ne juthassanak. A halvészek legveszedelmesebb ellensége a *vidra* volt. A vidrák ellen nehéz volt védekezni, mert ezek átrágták a vészfalat, és jócskán megdézsmálták a leendő halászsákmányt. Vadászták is löfegyverrel, kutyával, még tört is vetettek neki. A hajdani halászok idejében is százasokba került egy-egy vidrabőr. (Így pl. ezelőtt 40—50 évvel 800—1000—1200 lejért adtak el egy szép vidrabőrt.) A vészbe szárcsák, vadrucák és egyéb víziszárnyasok is beletévedtek. Ezeknek is megvolt az ára, hacsak nem a halász konyhájára kerültek.

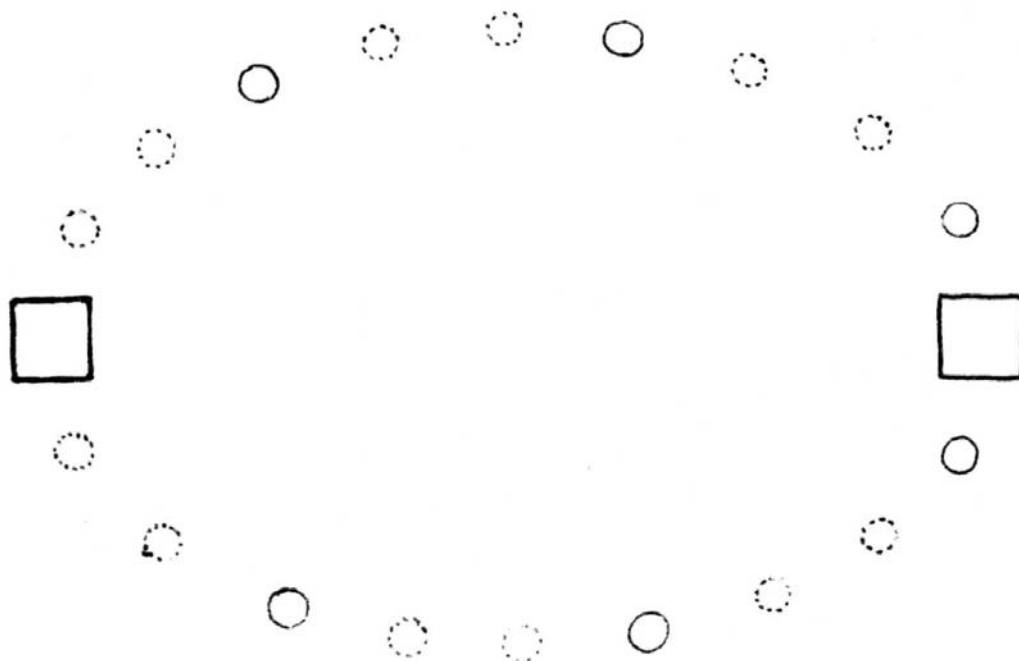
Vésszel egész évben halásztak. Lerakási ideje hagyományosan március közepe volt. A halászok nyáron, télen reggel és este jártak ki a vészre. Télen a vészfejek jegét reggel és este vészirtóval betördelték és ellapátolták róla a jeget, majd nyeles kézihálóval, a *merettyű*-vel kimerték belőle a halat és a csíkot. Mert csík is került bőven. A halat csónakba, *halkasba*, a csíkot *csíkkasba* szedték. A csíknak is megvolt a kelete. Szekerek, szának — az évszaktól, úttól függött — áll-

tak a partokon és hordták el zsákszám a halat és hordószám a csíkot. A csíkot a piacokon, vásárokon nyeles, szűrös fenekű literes *csíkmér-cével* mérték. Híres eledel volt valamikor a jó borsos *káposztáscsík* és a szalonnával jól alápergelt *paprikáscsík*. (A teknősbéka és a rák jobbára csak a régi úri családok asztalán volt ingyenc étel.)

A halászat egy másik módja volt a *húzóhálózás*. A húzóháló az *élőszigeteken* nőtt és az asszony által feldolgozott jó erős kenderfonalból készült. A hálókötés meg együtt járt a halászmesterséggel. A húzóháló hosszúsága 20—30—40 m, magassága pedig 2—4—5 méter volt, attól függően, hogy milyen széles és milyen mélységű vízre készült. A húzóháló közepén több méter hosszú, jókora *farzsák* tátongett. A háló két végét egy-egy jó erős *csatfa* (karó) feszítette merőlegesre. A háló felső részét apróbb deszka *lebbengek* tartották a víz felszínén. Az alsó részére *nehézékek* voltak aggatva, melyek a fenékre húzták a hálót. A hálót alul és felül még jó erős *kenderzsinig* (vékonyabb kötél) szegélyezte. E kenderkötélnél fogva húzták a hálót, amelyet a deszkalebbengek, súlyok és a csatfák merőlegesen tartottak a vízben.

A hálózás történhetett gázló módon vagy csónakból, a víz mélységétől függően. Derékig, mellig, nyakig érő vizekben *gázlózás* ment. Ennél mélyebb vizekben már csónakokból húzták a hálót. A víz szélességében leeresztett és kifeszülő háló végén egy-egy csónakos evezett vagy *csákózott*, a mellette levő halász pedig húzta a hálót. Mikor átölelték a kitervelt pályát, a két csónakos összehajtott és a két csatfa összecsattant. Ez azt jelentette, hogy a háló bezárult. A halak menekültek hátrafelé s így valamennyi az öblös, hosszú farzsákba került. Vincze István érkeserői öreg halász meséli: „Nem egyszer történt, hogy 6—7 mázsa hal került hálóba. De az is meg-megtörtént — emlékezik vissza az öreg —, hogy amikor be akartuk emelni a csónakba a teméntelen halat, bizony kiborultunk, elmerültünk. Négy mázsát tudtunk rendje-módján kiemelni. Persze legjobb volt, ha sikerült alkalmas partot érni, kiugrani a csónakból és szárazra húzni a zsákmányt. Apróbb halaknak számítottuk a félkilós-kilós halakat. Nagy halnak a 7 kilóstól a 15 kilósokig. Hát ezek már jókora anyahalak voltak. De hát olyan erős hálónk volt, hogy egy ökröt is el tudtunk volna vele húzni.”

A gyalogos vagy gázlóhalászatnál rendszerint elég volt a háló két végét beszegő csatfákat erősen marokra fogni. Mikor partot értek, kiugrottak és szárazra húzták a hálót. A gázlóhalászatnál a csatfogó halászok előtt kissé kijjebb a víz széle felé egy-egy *pusakoló* haladt, aki paskolta, verte a vizet, hogy a háló felé terelje a halakat. Ugyanakkor pedig egy-egy halász a háló után gázolt, emelgette a hálót, vigyázott, hogy a halak át ne fickándozzanak, át ne ugorjanak a háló fölé. Különösen a potykákra kellett vigyázni. Azok — amint Vincze, Kardos, Gábor, Sass halászok mesélik — visszaúsztak a háló elé, mintegy 5—6 méterre s aztán hirtelen fordulattal visszasiklottak és egyetlen lendülettel átvetették magukat a hálón. A hálókisérőkre még azért is

3. A lékvágó halászat alaprajza (Fekete Hajnal után)

volt szükség, hogy az iszapba fúródott halak a tapickolásra, lobácslásra felriadtak, és így a víz színe felé fellebbenve beleakadtak a hálóba. Az összegyűlt halászsákmányt kisebb-nagyobb halkasokba rakták és karóhoz vagy vízparti fához kötve, tetejét ráerősítve leengedték a víz alá. Így a halak sem szabadulhattak és kártevők sem dézsmálhatták meg. Kivéve a haltolvajokat, mert mint mesélik, ilyenek is akadtak. Többször megtörtént, hogy kora reggelre már üres halkasokat találtak a halászok. Pedig igyekeztek *sulymos*, *kalakános* vízbe eldugni a halkasokat. Mégis a tolvajoknak hajnalra már gyakran sikerült elszekerezniük a zsákmánnyal.

Ám ha minden jól ment, reggelente szekérsorok vitték Érmihályfalvára, Székelyhídra, Bihardiószegre, Nagyváradra, Nagykárolyba, Szatmárra a halat, piacokra, vásárokra vagy az állomásokra, ahol a halkereskedők már várták a friss, ízletes érmelléki halat.

Érmelléken télen sem pihentek a halászok. A *lékvágó halászat* kedvenc foglalkozása volt a láplakóknak. A füstölgő kéményű házak fakallantyús kapui sorra nyíltak, és egy kis szíverősítővel a zsebben, fejszével, csákánnyal és hálókka a vállukon báránnyal kucsmás halászcsoportok indultak a befagyott erek, morotvák, tavak felé. Kint aztán megkezdődött a lékvágás. Először is a tó jegére lépve a parthoz közel — úgy „középvonalba saccolva” — vágtak egy jó négyzetméternyi léket. Ezután a nagy középlektől jobbra és balra elindulva kör, vagy inkább ovális alakban haladva 4—5 méterenként egy-egy kisebb léket vágtak. A lékvágás mindaddig tartott, amíg a túlsó partig nem

érték ovális alakban összehaladva, és itt is a középén hatalmas léket vágtak. Ezzel a halászhely elő volt készítve. Most aztán hosszú rudakra erősítették a már előkészített (deszkalebbengés és súlyokkal megterhelt) hálót. A húzókötelet mindkét oldalról a *dugrúd*hoz erősítették. A nagy *leeresztő* és a vele szemben levő *kihúzó léknél* három-három halász, a kis *duglék*eknél két-két halász állott. A leeresztő léknél két halász a hálót kifeszítő, merőlegesen tartó csatfákat fogta és leeresztette a lékbe. Középen állott a harmadik, aki eligazgatta a hálót, és ha szükséges volt, a *vészirtó*val meggyomlálta a lékaljat. Mikor a csatfához erősített kerítőháló lemerült, akkor a jég alá dugott hosszú rudakat jobbra is, balra is nyomni kezdték kétágú *bakolóvilával* a legközelebbi kisebb lék felé, míg az ott álló két halász egyike húzott egyet a kötélre s a másik ismét tovább nyomta a rudat újabb lék felé. A harmadik dugléknél már teljesen kihúzták a kötelet, majd újra leeresztették... És ez így ment tovább jobbról is, balról is, léktől lékig, s a háló így húzódott végig a jég alatt, mígnem a kiemelő nagy lékig ért. Itt már várta a hálót a három halász, akik a két oldalról érkező rudakat kihúzták és a csatfákat összefogták. Ezzel bezárult a háló. A halak a farzsák felé menekültek. Most aztán következett a kiemelés. Hárman vagy ha kellett, többen a csatfa, a kötél, a bakolóvas segítségével kihúzták a hálót, és a zsákmányt a 100—150 kg űrtartalmú halkasokba rakták át. Aztán megkezdődött a hálózás visszafelé a már fent említett módon.

A *halkasok*nak két felső és két alsó füle volt. A két felső fülén rudat dugtak át, és vállukon vitték a zsákmányt. A két alsó fül a kézzel való szállítást szolgálta. A súlytól függött, mikor hogyan vitték. Mikor elégnek bizonyult a zsákmány, akkor a parton váró szekerekre, szánkókra rakták. Mint már említettük, az érmelléki hal azon frissen vásárra, piacra, vasútállomásokra került. Ott a halkereskedők a megbeszélés, rendelés szerint már várták az árut, felrakták, és elindultak a vagon sorok az ország legtávolabbi városai, sőt külföld felé is.

A téli halászat, mint az öreg halászok mesélik, nem volt éppen könnyű dolog. 25—30—35 fokos hidegben, sokszor hóviharral küzdöttek. Nemesyszer megtörtént, hogy a megfagyott kötél eltört... Aki ilyenkor beleesett a vízbe, bizony nyomban ráfagyott a ruha. Jó, ha valami halászcserda volt a közelben. A csárdás a kákabélre fűzött vagy tarisznyába rakott néhány kiló halért bort forralt a halásznak. Egy-két *messzely* vagy egy-két *ükkön* forralt bor sok szép régi nótát előcsiholt a jókedvű halászból:

Halászlegény vagyok én az Ér partján,
Szeretöm egy kökényszemű barna lány...

Meg hogy

Csaplárosné ejnye, ejnye, ejnye,
De szennyes a kötője eleje.
Mossa ki a kötője elejét,
Úgy várja a borivó vendégét...

Szép jó estét, csaplárosné lelke,
Elveszek a szomjúságtól menten.
Tele pohár ide a kezembe,
Csaplárosné üljön az ölembe...

A halászat egyik ősi módja volt még, különösen őszi időszakban a *tapogató* vagy *borogató halászat*. A *teszi-veszi* borogató csonka kúp alakú, fűzfavesszőből font feneketlen és tetejetlen kas volt. Ezt főképpen a sásos, békatőrös, hínáros helyeken alkalmazták. A halász a vízben gázolva lépésről lépésre a víz fenekéig lenyomkodta borogatóját, majd felülről belenyúlt és kézzel szedte ki a leborított halakat. Ősz felé, a régi tapasztalat szerint, a halak a nyíltabb vizekből a kákás, sásos, hínáros, kalakános vizekbe húzódtak. Ilyen helyeken lehetett a gyaloghalásznak sikeresen *megborítani* a behúzódó, rejtőzködő halakat. A zsákmány itt sem volt lebecsülendő. Nemritkán 3—4—5 kilós halakkal telt meg a zsákmány-gyűjtő halkas. Mint már említettük, a halak közé keveredett csíkot különválogatták és *csíktőkbe*, majd onnan *csíkkasba*, *dézsába* borították át. „Na komámasszony, jöjjön csíknakalni” — hívogatták egymást a komámasszonyok csíkvacsorára készülve. Ha a csíkkas kint maradt a tóban, ugyanúgy elrejtették, mint a halkast, nehogy reggelig más gazdája akadjon.

Legvégül még megemlíti a halfogó *hurcát*. A hurca szintén fűzfavesszőből font, kb. 3 méter mélyületű, a vége felé egyre inkább szűkülő halfogó kas volt, amelyet inkább folydogáló erekbe vagy az ereket átkötő kis hidak alá helyeztek el, a víz folyásával szemben. A halak beleúsztak, és a szűkületben már nehezen tudtak visszafordulni. A halász napjában többször kiemelgette a hurcát, és zsákmány itt is akadt. Igaz, hogy „herce-hurcával járt”, de — mint mondják a régiek — a jó helyen elhelyezett hurcából is „lehetett halat hurcolni”. Még nem is olyan régen csak Érkeserűn 72 család élt halászatból. A község egy kijebbi eső részén, a Tökmatán 17 család.